

Németh Ákos

Veszélyes vizeken

Magyarországon a színház él, virágzik, sőt nem lehet jegyet kapni. Becsületes színházigazgató panaszkodik kicsit, „megvonták az áfavisszatérítést”, aztán mégse vonták meg, csak részben, vagy ki tudja. Emlékszik még valaki a rendszerváltás rémhíreire? (Egy sor színházat fognak likvidálni, lesz orfeum, kupleráj, autómosó.) De mára akkora a siker, hogy lehetetlen, hogy jegyet kapjon az ember, normálisan oldalt megy be mindig mind, és nézi, ami van. Ami a showbusinessben van, ahogy a színházi szlengben hívják.

Színházban dolgozni, bármit, iskolás és mohó kíváncsiságot jelent, naivitást, vallásalapító püspökök dühét, agressziót, példabeszédeket, egy szerzetes exhibícióit, a különállás gögjét és siralmait, olyasmit, mint belelapozni egy látnok emlékirataiba.

Nézőnek lenni itt, akár halnak lenni egy izzó akváriumban.

Ám ami látható, túlélési helyzetgyakorlatok sora, sírnivalóan megúszott es-ték, ötlettelen évadok, kipipált bemutatók, teljesített ütemterv és más lőrék és ecetes borok. Szomorú vecsernye a képzelet temetésén.

- A vidéki színház ma hűbérrendszerben él, ahol az igazgató a birtokos gróf, pallosjoga van, udvara, kegyencei, akikkel falkavadászatra vonul, falusi rezesbandák ünneplik belovagolását, és álmában kövér nőket fest Rembrandt modorában.

Fenntartója számára érdektelen a színház szakmai visszhangja, ha nincs feltűnőbb gazdasági visszaélés, a könyvelő se mond fel, mert nem fenyeget az összeomlás, mindenki boldog. Vidéki igazgató végzős színészt elvből nem szerződtet, olcsóbb, aláztosabb és kezesebb a helyi nevelés, és még próbapénzt se kér.

- Különös: (egy-egy helyet leszámítva) sehol nincs beosztott rendező.

Ez se jó, se rossz, de a tény különös útjelző karó.

Fiatal (és idősebb) rendezők csüggedt cigánykaravánjai járnak a magyar ugart, egymásra cserélik őket az igazgatók, második munkára nem szokás marasztalni senkit, nincs bizalom. Szomorúan hegedülnek a cigányok, angyalok harsonájáról álmodoznak.

- Társulatok nincsenek, csak több-kevesebb véletlenséggel együvé sodródott színészek, akiket sem ízlés, sem egy mérvadó színházcsináló személye, sem más közös szempont nem fűz egybe. Formális társulatok mégis vannak, akik együttléte a szereposztási kényszeren túl semmit sem eredményez, nem épít semmit, és egyáltalán nem jó semmire.
- Vannak persze független ügyek, ad hoc összeálló csapatok és előadások, ahol az idő javát a szervezés viszi el, rövid időkre atomhasadásnyi energiák szabadulnak fel, és, karbantartás híján, hunynak ki. Az efféle előadások ritkán játszhatók, gyakran nem érnek be, és az alkotókban felmerül, mi végre hoztak létre előadást, ha havonta csak egyszer játszhatják?

Állomások egy mit sem sejtő esküvői menet kirándulásán a sivatagba.

- Rejtelem, hogy a mai magyar színház mit akar a közönségétől, akar-e egyáltalán valami? Persze, mit is akarna, ha mindig minden siker?
- Tünet és ok egyben, de jellemző, a környéken Magyarország az egyetlen, amelynek nincs rendszeres nemzetközi színházi fesztiválja.

Állnak a falak, néhányan felmászhatnak a tetejére, óvatosan ülnek az üvegcserepeken, és nézelődnek kifelé bátortalanul. A falon belül vagy kétezer ember, meghitt falu, szidják meg szeretik egymást, mit se tudnak a kinti szibériákról, jobb ez így.

- Eretnekszaga van, annyi biztos. Káprázatokban és komor mennyországokban él, ízetlenek az emlékei (át-átszövi holmi parasztszoknya és könnyű selyemkendő, és más operettbohóságok), gondosan ápolja gyilkos és szent düheit, mély megindulással sírokat ás, megilletődik, mint egy kislány első áldozáskor, szereti a templomi zenét, hisz a grálban, a hajnali részegségben, és valamiféle erotikus mechanizmussal ontja szó-alkímiáját.

A kritikáról beszélek, íme, a kancsal kocsmacégér. Ám minden szakmának olyan a kritikája, amelyet kinevel magának. A kritika vele nő, mint fával a fagyöngy.

- Valaha vívmány volt, nyilván, de lassan el kell gondolkozni a repertoárszínház jövőjén. Ma úgy tűnik, ez a művészi korrupció melegágya (ráadásul a színházi műszak gyilkosa). Talán kiút a „kis en suite” rendszer? De akár így, akár úgy, valami furcsaság van az építményben, ha a gondolatgazdag előadások zömmel a rendszeren kívül, a túlélés művészeinél születnek (akiknek alternatív a gúnyneve), míg a rendszer szivacsa tocsog az igénytelenségben. A művészi kockázatot nem vállaló színházak ugyanazt a támogatást kapják, mint akik hazardíroznak a közönség kegyeivel, sőt nevelni akarják. Be kellene látni, hogy az alja ízlésnek nem kereshető színházi megfelelés, vagy ha van ilyen, ne hívjuk színháznak.
- Közkeletű szemlélet szerint a színházaknak ma nem művészigazgatókra, hanem menedzserekre van szüksége. Nos, mindenestre nem baj, ha legalább emberek ők, a színházvezetés ugyanis mégis inkább szól embersegről, mint könyvelésről. Az igazgatói pályázati rendszer elvtelen, értelmetlen és politikailag olyan korrump, hogy kár rá szót vesztegetni. Viszont a struktúra nem változik magától, haszonélvezői mért akarnának változást? Abban érdekeltek ők, hogy működjön a rendszer, nem pedig abban, hogy jól működjön. Minden egyéb észrevétel csak olyan, mint egy csecsemő átkozódása a bölcsőben, bosszantó, de nem hallatszik messze.
- Az előadások előállításában tekintetében a rendszer egyszerre szűkmarkú és pazarló. Egyik színház egy előadása díszletéből más társulat hónapokig megél. Tanulságos viszont, hogy a „szakma” csak a pénzkérdés említésére horkan fel egységesen, és mutat bármilyen összhangot (ld. áfatörvény), különben mindenki magának kapar. Ez a szakma rövid távon is jellemtelemnevel.

Úszik az eltévedt hajó, úszik vele kétezer ember, vidáman ünnepel, néhány lóg csak fenn az árbockosárban, és nézi, van-e part egyáltalán.